

SYNDROM NIEADEKWATNYCH OSIĄGNIĘĆ SZKOLNYCH U DZIECI

Wiele dzieci zdolnych do uczenia się, bez względu czy w sposób przeciętny, ponadprzeciętny czy wybitny, nie osiąga wyników adekwatnych do swoich możliwości. Nie można znaleźć żadnych przyczyn neurologicznych, biologicznych czy instytucjonalnych wyjaśniających, dlaczego niektórzy uczniowie osiągają niższe wyniki w nauce, podczas gdy inni o podobnych uzdolnieniach i możliwościach radzą sobie dobrze. Mowa tu o złożonym problemie zwanym Syndromem Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych (SNOS). Jak podaje B. Dyrda „to swoisty problem niepowodzenia szkolnego dosięgającego uczniów zdolnych, którego podłoże i główna przyczyna nie tkwi w braku możliwości, lecz w ich niewykorzystywaniu”. O SNOS mówimy bowiem wtedy, gdy zauważamy duże rozbieżności pomiędzy ocenami i zachowaniami szkolnymi ucznia, a jego wysokim potencjałem, takim jak inteligencja czy twórczość. Olbrzymia liczba dzieci nie wykorzystuje swoich zdolności w nauce i nie uczy się, a ma to miejsce w tych samych klasach szkolnych, gdzie ten sam nauczyciel z pełnym sukcesem pracuje z pozostałymi uczniami.

Syndrom ten jest problemem złożonym, a jego początku możemy doszukiwać się przede wszystkim w sytuacji domowej. Przyczyny tego zaburzenia mogą również tkwić w osobowości samego dziecka lub w środowisku szkolnym. Znaczącą rolę we wzmocnieniu lub wyciszeniu syndromu odgrywać może właśnie szkoła i nauczyciele. Istnieje wiele różnych stylów kierowania klasą, zaś nauczyciele wyznawać mogą różne filozofie wychowania. Jednak należy podkreślić, że pewne warunki i sytuacje szkolne wyraźnie nie sprzyjają osiągnięciu sukcesów w nauce. Niektórzy nauczyciele stwarzają sytuacje utrwalające lub nawet pogłębiające ten syndrom, bywa też tak, że szkoła staje się główną przyczyną jego pojawienia się. Wśród szkolnych przyczyn Syndromu Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych, S. Rimm wymieniła kilka wzmacniających go czynników:

- Niedyscyplinowana klasa – kierowana w niewłaściwy sposób,
- Rywalizacja w klasie szkolnej – w środowisku szkolnym za mało jest okazji, w których uczniowie mieliby poczucie sukcesu i zbyt wiele chwil, gdy mogą odczuwać porażkę,

- „Etykietowanie” uczniów przez nauczycieli – każda „etykieta”, jaką określa się ucznia, może wywierać na niego szkodliwy wpływ,
- „Niedopieczzone dziecko”, nadopiekuńczy nauczyciel – uczniowie, którzy nie osiągają sukcesów w nauce, są przyzwyczajeni do okazywania im uwagi,
- „Szkoła jest nudna” – najczęstszy rodzaj nudy ma związek ze stopniem trudności materiału szkolnego.

Symptomy wskazujące na występowanie SNOS to:

- Wyraźna dysproporcja pomiędzy wysokim poziomem zdolności poznawczych a wynikami testów szkolnych,
- Szeroka wiedza wynikająca z zainteresowań pozaszkolnych i brak zaangażowania w prace szkolne,
- Bierne lub negatywne postawy wobec obowiązków szkolnych (brak przyborów szkolnych, zapominanie o pracach domowych, nieuwaga na lekcjach),
- Duże różnice w poziomie prac ustnych i pisemnych,
- Niekończenie zaczętych prac,
- Brak umiejętności uczenia się,
- Obwinianie innych (nauczycieli, rodziców) o własne niepowodzenia,
- Problemy z dyscypliną i przeciwstawianie się poleceniom nauczyciela,
- Próby dominacji nad rówieśnikami lub przeciwnie, chorobliwa nieśmiałość,
- Nieumiejętność pracy w grupie,
- Nadmierny samokrytycyzm,
- Zamyślenie i rozmarzenie w czasie lekcji,
- Rozgadanie, brak uwagi, koncentracji.

Dzieci bez sukcesów są nastawione rywalizacyjnie, chociaż nie zawsze jest to wyraźnie widoczne. Mają one ambicje zwycięzców i przegrywanie przychodzi im z ogromnym trudem. Jeśli nie wierzą, że mogą wygrać, wolą w ogóle nie zaczynać lub wybierają takie formy szkolnej pracy, w których sukces jest prawdopodobny. Niestety, dzięki takiej postawie powiększa się luka między tym, co dziecko umie, a tym, co umieć powinno. Tylko wspólna, systematyczna i wytrwała praca nauczyciela i rodziców ma szansę zmienić tę sytuację. Przede wszystkim należy zlikwidować przyczyny problemu.

Bardzo często tkwią one w środowisku rodzinnym. S. B. Rimm wskazuje następujące sytuacje sprzyjające występowaniu SNOS u dzieci:

Przyczyny rodzinne syndromu nieadekwatnych osiągnięć:

- Nadopiekuńczość rodziców (np. efekt długo oczekiwanej ciąży),
- Chorobliwość,
- Rywalizujące rodzeństwo,
- Wyręczanie przez rodziców,
- Wczesny rozwód, samotne macierzyństwo,
- Zbyt wysokie lub zbyt niskie wymagania rodziców w stosunku do dziecka,
- Zdezorganizowany dom – brak jasnych reguł postępowania,
- Szkodliwe scenariusze (np. negatywne wspomnienia szkolne rodzica),
- Zachowania pasywno – agresywne,
- Bierność lub nadmierna konfliktowość.

Doszukując się przyczyn SNOS w osobowości samego ucznia, należy wymienić konkretne komponenty osobowościowe:

- Uczniowie z SNOS mają negatywny obraz swoich relacji z otoczeniem,
- Uważają się za nieakceptowanych przez rówieśników i dorosłych,
- Mają problemy z komunikowaniem się,
- Nie potrafią okazywać swoich emocji,
- Brak im wiary we własne możliwości oraz pewności siebie,
- Są lękliwi, niestabilni emocjonalnie,
- Mają zbyt silne potrzeby afiliacji,
- Cechuje ich alienacja, sprzeciw, bunt przeciwko autorytetom,
- Słaba samoregulacja, brak wytrwałości w działaniu,
- Niechęć do podejmowania działań, które łączą się z odpowiedzialnością.

Diagnoza i terapia Syndromu Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych powinna się odbywać w trzech znaczących etapach:

I. Diagnoza:

a) formalna – zawiera diagnozę inteligencji i testy osiągnięć, wyniki badań psychologicznych,

b) nieformalna – to obserwacja dzieci, ich rodziców, nauczycieli.

Diagnoza SNOS opiera się na wnikliwej obserwacji dziecka. Nauczyciel powinien się do niej odpowiednio przygotować poprzez wcześniejsze opracowanie pytań pomocniczych, takich jak:

- Czy uczeń w poprzednich klasach miał lepsze oceny niż obecnie?
- Czy uczeń nie nadąża w nauce za innymi uczniami?
- Czy pracuje poniżej swoich możliwości?
- Czy uczeń jest zdezorganizowany?
- Czy prace ucznia są pełne drobnych błędów i/lub nie na temat?
- Czy uczeń wkłada minimum wysiłku w prace szkolne, uważając, że szkoła jest nudna, a ciekawe jest to, co pozaobowiązkowe?
- Czy uczeń ma nierealistyczne oczekiwania względem siebie?
- Czy uczeń usiłuje nastawić jednego nauczyciela przeciwko innym nauczycielom, rodzica przeciwko nauczycielom, itd.?
- Czy uczeń nastawia kolegów przeciwko innym kolegom?
- Czy uczeń wykazuje się sprytem w różnych sytuacjach?
- Czy uczeń wagaruje lub często z błahych powodów opuszcza zajęcia szkolne?

II. Działania przygotowujące:

a) komunikacja – kontakty szkoły z rodzicami w celu ustalenia jednolitej linii oddziaływań,

b) zmiana oczekiwań – dotyczy rodziców, nauczycieli i rówieśników,

c) identyfikacja – dostarczanie dziecku odpowiednich wzorów do naśladowania,

d) wyrównywanie braków w wiadomościach i umiejętnościach.

III. Modyfikowanie zachowań uczniów, rodziców i nauczycieli.

Istotne jest modelowanie przez rodziców, czyli świadome wyznaczenie pozytywnych wzorców postępowania, które w efekcie identyfikacji dziecka z rodzicami są przez nie powielane. Rodzicom przepracowanym lub narzekającym na pracę i pensję,

można zaproponować postawienie sobie pytania: „co mnie dzisiaj ciekawego spotkało? - stwarza to możliwość akcentowania pozytywów.

Pozytywnym wzorcem powinni być przede wszystkim rodzice, którzy są:

- Zaangażowani w wykonywaną pracę,
- Kreatywni, pomysłowi,
- Umiejący pokonać stres i przemęczenie,
- Konsekwentni w organizacji życia domowego,
- Wyznaczający,
- Rozwijający osobiste pasje i zainteresowania.

Bardzo ważną rolą rodziców i opiekunów jest również uświadamianie dziecku od początku, że:

- Nie zawsze odnosi się sukcesy,
- Brak sukcesu nie oznacza, że jest się nieudacznikiem,
- Każdy chciałby być mądrzejszy niż jest,
- Ważne jest, aby uczyć się najlepiej jak się potrafi,
- Można sobie znaleźć dziedzinę, w której sukces będzie osiągalny.

Sumienna realizacja tych etapów daje duże szanse powodzenia terapii. Nie należy jej przerywać, mimo pozornego braku efektów w początkowych fazach.

Dwanaście praw osiągnięcia sukcesów wg S. B. Rimm:

Prawo 1. Szkolne sukcesy dzieci są bardziej prawdopodobne, jeżeli rodzice przekazują im jednolite i jasno określone wymagania.

Prawo 2. Dzieci łatwiej się uczą właściwych zachowań, jeśli mają odpowiednie modele do naśladowania.

Prawo 3. Rozmawianie o dzieciach przy dzieciach może dramatycznie wpłynąć na ich zachowanie i poczucie własnej wartości.

Prawo 4. Przesadne reakcje rodziców na sukcesy i niepowodzenia dziecka prowadzą do odczuwania przez nie silnej presji w kierunku osiągnięcia sukcesów, bądź rozpaczy i zniechęcenia w przypadku porażki.

Prawo 5. Dzieci odczuwają większe napięcie wówczas, gdy mają coś zrobić, niż wtedy, gdy już to robią.

Prawo 6. Poczucie własnej wartości dzieci zdobywają poprzez pokonywanie przeszkód.

Prawo 7. Brak i nadmiar często objawiają się tak samo.

Prawo 8. Pewność siebie i poczucie odpowiedzialności za własne postępowanie dzieci zdobywają wtedy, gdy zakres ich swobód jest poszerzany stopniowo, w miarę dojrzewania.

Prawo 9. Dzieci przeciwstawiają się dorosłym, jeśli jedno z rodziców poszukuje w dziecku sprzymierzeńca przeciwko drugiemu, czy przeciwko nauczycielowi.

Prawo 10. Dorośli powinni unikać konfrontacji z dziećmi, dopóki nie są całkiem pewni, że są w stanie wyegzekwować swoje zakazy.

Prawo 11. Dzieci będą osiągać sukcesy tylko wtedy, gdy nauczą się funkcjonować w sytuacjach rywalizacji z innymi.

Prawo 12. Dzieci będą dążyły do osiągania sukcesów w nauce, jeśli dostrzegą związki między wysiłkiem włożonym w proces uczenia się a uzyskiwanymi wynikami.

Bibliografia:

Dyrda B, Syndrom nieadekwatnych osiągnięć, Kraków 2000.

Ekiert – Grabowska D., Syndrom nieadekwatnych osiągnięć szkolnych – stare czy nowe zjawisko pedagogiczne? [w:] Życie Szkoły nr 3/1994.

Rimm S. B., Bariery szkolnej kariery - dlaczego dzieci zdolne mają słabe stopnie?, Warszawa 1994.

Rimm S. B., Dlaczego dzieci zdolne nie radzą sobie w szkole, Poznań 2000.

Opracowanie: Natalia Bremer